

11. BÖLÜM / CHAPTER 11

MEHMET ÂKİF ERSOY'UN FİKİR DÜNYASINI OLUŞTURAN ETKENLER*

THE FACTORS THAT FORMED MEHMET ÂKİF ERSOY'S WORLD OF IDEAS

Mustafa KARABULUT**

**Prof. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adıyaman, Türkiye
E-posta: mkarabulut@adiyaman.edu.tr ORCID: 0000-0001-6259-0868

DOI: 10.26650/B/AA07.2022.011.11

ÖZ

Mehmet Âkif Ersoy, fikir ve edebiyat dünyamızın en önemli isimlerindedir. Eserlerinde milli ve manevi değerlere önem veren şair, milli şuurun üst seviyelere yükselmesinde büyük katkılarda bulunur. Âkif, İslam dünyasının özüne dönerek yeniden yükselişe geçmesini ister. Âkif, yazı ve konuşmalarında toplumların çöküşlerinin arkasındaki sebepleri Kuran-ı Kerim'den ayetler ışığında dile getirir. Toplumunu uçuruma sürükleyen en önemli hususlar arasında Kuran-ı Kerim'den uzaklaşma, sorumsuzluk, samimiysizlik ve tembellik olduğunu söyler. Ona göre toplumun gelişmesi için çalışma, birlik, beraberlik ve fedakârlık ruhunun artması gerekmektedir. Müslümanların yeryüzünde onurlu yaşaması için çalışması, ilimde yükselmesi ve milli ve manevi değerlerine sahip çıkmasının önemini ifade eder. İslam birliği idealini savunan şair, çalışmayı, yardımlaşmayı, ahlakı, dini değerleri, ilme yönelmeyi vb. öğütler. Mehmet Âkif, Kur'an'ın rehberliğinde insanları hak ve hakikate çağırır. Mehmet Âkif Ersoy'un sanat anlayışının ve fikir dünyasının oluşmasında ailesinin, öğrenim gördüğü okulların, yetiştiği semtin, Kur'an-ı Kerim'in ve Peygamber hadislerinin etkisi büyüktür. Âkif; Gazali, Fuzuli, Attar, Sa'di, Said Halim Paşa, Muhammed İkbal, Ferid Kam, Babanzade Ahmed Naim Bey, Hoca Kadri Efendi, Şeyhülislâm Hersekli Arif Hikmet, Hasan Basri Bey (Çantay), Elmalılı Hamdi Bey, Süleyman Nazif gibi isimlerden de çokça etkilenir. O, ayrıca Cemâleddin Afgâni ve Muhammed Abdüh'un fikirlerinin tesirinde kalır. Âkif'in etkilendiği en önemli kişilerden birisi babası Tahir Efendi'dir. Mehmet Âkif, babasının kendisinin hem babası hem de hocası olduğunu ifade eder. Şair, fikir dünyasının oluşmasında babasının önemini büyük olduğunu belirtir. Bu çalışmada amaç, Mehmet Âkif Ersoy'un fikir dünyasını oluşturan etkenleri ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, fikir dünyası, Kur'an-ı Kerim, Tahir Efendi

* Bu yazı, yazarın 2021 yılında İstanbul'da yayınlanan *Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı* başlıklı kitabından istifadeyle kaleme alınmıştır.

ABSTRACT

Mehmet Âkif Ersoy is one of the most important names in our world of ideas and literature. The poet, who placed importance on national and spiritual values in his works, made great contributions to the rise of national consciousness to higher levels. Âkif wanted the Islamic world to return to its essence and rise again. In his writings and speeches, Âkif expressed the reasons behind the collapse of societies in the light of verses from the Qur'an. He stated that estrangement from the Qur'an, irresponsibility, insincerity and laziness are among the most important issues that drag society into the abyss. According to him, the spirit of work, unity, togetherness and self-sacrifice should increase for the development of society. He stated that Muslims should work, rise in science, and protect their national and spiritual values so that they could live in dignity on earth. The poet, who defended the ideal of Islamic unity, focused on work, cooperation, morality, religious values, orientation to science, and advice. Mehmet Âkif invited people to truth, and truth under the guidance of the Qur'an. Mehmet Âkif Ersoy's understanding of art and his world of ideas were greatly influenced by his family, the schools he studied at, the district he grew up in, the Qur'an, and the hadiths of the Prophet. Âkif was heavily influenced by people such as Gazali, Fuzuli, Attar, Sa'di, Said Halim Paşa, Muhammed İkbâl, Ferid Kam, Babanzade Ahmed Naim Bey, Hoca Kadri Efendi, Şeyhülislâm Hersekli Arif Hikmet, Hasan Basri Bey (Çantay), Elmalılı Hamdi Bey, and Süleyman Nazif. He was also influenced by the ideas of Cemaleddin Afgani and Muhammed Abduh. One of the most important people who influenced Âkif was his father, Tahir Efendi. Mehmet Âkif stated that his father was both his father and teacher. The poet stated that the importance of his father in the formation of the world of ideas was great. The aim of this study is to reveal the factors that make up Mehmet Âkif Ersoy's world of ideas.

Keywords: Mehmet Âkif Ersoy, world of ideas, Kur'an-ı Kerim, Tahir Efendi

Extended Abstract

Many sources and people influenced Mehmet Âkif Ersoy's understanding of art and shaped his world of ideas. His family, the neighborhood where he spent his childhood, and the schools he attended had a great influence on the formation of Âkif's personality and world of ideas. The most important sources that the poet fed on are the Quran and the hadiths of the Prophet. In Safahat, he makes direct or indirect references to many verses of the Qur'an and hadiths of the Prophet. He says that development can be achieved and salvation can be achieved by taking the Qur'an as a guide. Âkif shows that distancing oneself from the Qur'an causes the nation to be dragged into disasters.

Mehmet Âkif Ersoy was influenced by many people throughout his life. One of the first people that Âkif was influenced by was his father, Tahir Efendi. Tahir Efendi was one of the professors of Fatih and played a very important role in shaping in Âkif's future. Mehmet Âkif said, "He is both my father and my teacher. Whatever I learned, I learned from my father," and talked about the influence of his father on him. Mehmet Âkif's childhood impressions were formed in the shadow of a mother and father who were close to Islam. With the influence of his family, Âkif memorized the Qur'an, translated it, and placed it at the center of his life and art.

Âkif was also greatly influenced by Gazali and Mevlana. In his sermon at the Süleymaniye Tribune, he says: “Will my faith and Gazali’s faith be the same? Of course not. I am ready, He had spent his life fighting.” The poet read Mevlâna’s ‘Mesnevi’ and ‘Divan-ı Kebir’ and was greatly influenced by them. In addition to Gazali and Mevlana, he loved to read authors such as Âkif, Fuzuli, İbn Farız, Attar, and Sa’di. Mehmet Âkif also admired Ferid Vecdi, Abdülaziz Çaviş, Said Halim Paşa, Muhammed İkbâl, Ferid Kam, Babanzade Ahmed Naim Bey, Hoca Kadri Efendi, Arif Hikmet, Hasan Basri Çantay, Elmalılı Hamdi Bey, and Süleyman Nazif.

After Mehmet Âkif Ersoy brought an understanding of Islamism to the forefront in his intellectual life, he followed Cemaleddin Afgâni and his student Muhammad Abduh, of Egypt, for a certain period of time in terms of ideas. He was of the opinion that there should be harmony between religion and society, and that every individual should live according to Islamic principles. In addition, Âkif also served by offering prescriptions for the salvation of the Turkish nation within the Islamic framework.

The Qur’an and the hadiths of the Prophet were the primary sources that Mehmet Âkif fed on both in his life and in his works. In Safahat, he makes references to the verses of the Qur’an and the hadiths of the Prophet. He placed the Qur’an at the center of his life and art. Âkif states that one should take his inspiration from the Qur’an. Âkif, who seeks remedies for the diseases in society under the guidance of the Qur’an, says that salvation can only be achieved by clinging to the Qur’an. According to him, victory will be achieved based on the principles of the Qur’an. Mehmet Âkif Ersoy also translated the Qur’an, which he tried to put at the center of his life and art. Different opinions have been put forward about the fate of this translation work proposed by the Directorate of Religious Affairs. It is stated that Âkif terminated the contract with Religious Affairs. Despite this, it is known that he continued his work.

One of the most important people that Âkif was influenced by was his father, Tahir Efendi. Temiz Tahir Efendi was one of the professors of Fatih and had a very important role in shaping Âkif’s future. Mehmet Âkif said, “He is both my father and my teacher. Whatever I learned was from my father” and talked about the influence of his father on him.

Mehmet Âkif read Mevlâna’s ‘Mesnevi’ and ‘Divan-ı Kebir’ fondly and said that he was a great thinker and poet. There was a close friendship between Mehmet Âkif and Süleyman Nazif. The acquaintance of the two dates back to 1908. Both were people who did not compromise on their principles. Hasan Basri Çantay was Âkif’s friend and colleague. Bagay tried to keep Âkif’s memory alive by penning a work called Âkifname, which he wrote after

his death. Neyzen Tevfik was among the people Âkif loved. Although they differed in their worldviews, there was a close friendship between them. The poet was also influenced by Lamartine in his understanding of art. In the first quarter of the 20th century, four currents, namely Ottomanism, Turkism, Westernism, and Islamism, came to the fore in order to save the Ottoman Empire from the disasters it experienced. "Islamism," one of these currents of thought, adopts the understanding of Muslim states acting together.

It is possible to talk about many influences in the intellectual world of Mehmet Âkif Ersoy, the lyricist of our National Anthem. The primary sources he was influenced by were the Qur'an and the hadiths of the Prophet. Like Âkif, he aimed to place the Qur'an at the center of his art and life, and made efforts to achieve this. He stated that one should take the Qur'an as a guide. His father Tahir Efendi had a great place among the people he was influenced by. Âkif said of him, "He is both my father and my teacher; whatever I learned, I learned from my father." The works of Gazali, one of the important names of the Islamic world, and Mevlana had a significant impact on Mehmet Âkif Ersoy's intellectual world and understanding of art. Âkif asked about Gazali, "Can my faith and Gazali's faith be the same? Of course not. I am ready." He praised Gazali. He also enjoyed reading Mevlana's 'Mesnevi' and 'Divan-ı Kebir'. Suleyman Nazif and Hasan Basri Bey (Çantay) had a great influence on the formation and maturation of Mehmet Âkif's intellectual world. Âkif was also influenced by the Islamist movement and by Cemaleddin Afghani and Muhammed Abduh.

Giriş

Mehmet Âkif Ersoy'un sanat anlayışının, kişiliğinin ve fikir dünyasının oluşmasında ailesinin, çocukluğunun geçtiği mahallenin ve okuduğu okulların büyük etkisi vardır. Şairin beslendiği en önemli kaynakların başında Kur'an-ı Kerim ve Peygamber hadisleri gelir. O, Safahat'ta Kur'an-ı Kerim'den birçok ayete ve Peygamber hadislerine doğrudan veya dolaylı olarak göndermeler yapar. O, Kur'an'ın rehber alınarak gelişme sağlanabileceğini ve kurtuluşun elde edilebileceğini söyler. Âkif, milletin felaketlere sürüklenmesine sebep olarak Kur'an'dan uzaklaşmayı gösterir.

Mehmet Âkif Ersoy, hayatı boyunca birçok kişiden etkilenmiştir. Âkif'in ilk etkilendiği kişilerin başında babası Tahir Efendi gelir. Tahir Efendi, Fatih müderrislerinden olup Âkif'in geleceğinde çok önemli bir yere sahiptir. Mehmet Âkif, "O benim hem babam hem hocamdır. Ben ne öğrendimse babamdan öğrendim" diyerek babasının kendisi üzerindeki etkisinden bahseder. Mehmet Âkif'in çocukluk intibaları Müslümanlığa sıkı sıkıya bağlı bir anne ve babanın gölgesinde oluşmuştur. Âkif, ailesinden aldığı etkilerle Kur'an'ı ezberler, tercüme eder ve hayatının ve sanatının merkezine yerleştirir.

Âkif, Gazali ile Mevlâna'dan da çokça etkilenir. O, 'Süleymaniye Kürsüsü'nde verdiği vaazda şöyle der: "Hiç benim imanım ile Gazali'nin imanı bir olur mu? Elbette olmaz. Ben hazıra konmuşum, O hazret ise, ömrünü mücadele ile geçirmiş." Şair, Mevlâna'nın 'Mesnevi'sini ve 'Divan-ı Kebir'ini okumuş ve onlardan çokça etkilenmiştir. Bu iki isim dışında Âkif, Fuzuli, İbn Farız, Attar, Sa'di gibi isimleri de severek okumuştur. Mehmet Âkif ayrıca, Ferid Vecdi, Abdülaziz Çaviş, Said Halim Paşa Muhammed İkbâl, Ferid Kam, Babanzade Ahmed Naim Bey, Hoca Kadri Efendi, Şeyhülislâm Hersekli Arif Hikmet, Hasan Basri Bey (Çantay), Neyzen Tefvik, Elmalılı Hamdi Bey, Süleyman Nazif gibi isimleri de çokça sever.

Mehmet Âkif Ersoy, fikir hayatında İslâmcılık anlayışını ön plana aldıktan sonra Cemâleddin Afgani ve onun öğrencisi Mısırlı Muhammed Abduh'u belli bir süre fikir bakımından takip eder. O, din ile toplum arasında bir ahenk olması gerektiğini, her ferdin öncelikle İslâmi esaslara göre yaşaması gerektiği düşüncesindedir. Âkif bununla beraber, Türk milletinin kurtuluşu için İslami çerçevede reçeteler sunarak hizmet eder.

1. Mehmet Âkif Ersoy'un Hayatına Dair Bazı Tespitler

Mehmet Âkif Ersoy, 1873 yılında İstanbul'un Fatih ilçesinin Sarıgözel semtinde dünyaya gelir. Babası, "Temiz" lakaplı İpekli Mehmet Tahir Efendi (1826-1888), annesi Emine Şerife Hanım'dır (1836-1926). Babası Mehmet Tâhir Efendi, çocuk yaşta Arnavutluk'tan İstanbul'a

kadar gelerek ilim tahsil etmiş ve Fatih Medresesi müderrisliğine kadar yükselmiştir. Annesi ise aslen Buharalı olan Tokatlı bir aileye mensuptur¹.

Mehmet Âkif, ilk ve orta öğrenimini Fatih Rüşdiyesi ile Mekteb-i Mülkiye İdadisi'nde tamamladıktan sonra, dört yıllık Halkalı Ziraat ve Baytar (Veteriner) Mektebi'ne girer ve bu bölümden birincilikle mezun olur (1893). Bir süre Ziraat Nezareti, Umur-i Baytariye Müdür Yardımcılığı yapar. Görevi gereği, Rumeli, Arnavutluk, Anadolu, Arabistan'da (Necid) dolaşır. Bu süre içinde halkı ve köylüyü yakından tanıma imkânı bulur. Âkif, sonra Ebulula Mardin ve Eşref Edip'in çıkardıkları "Sırât-ı Müstakim" dergisinde başyazarlık yapar².

Âkif, Darülfünun Edebiyat-ı Umumiye Müderrisliği (Profesörlüğü) yapar. Mehmet Âkif, 1914 yılı başında Beyrut, Kahire, el-Uksur, Medine ve Şam bölgelerini ziyaret eder. Şair, 1915'te I. Dünya Savaşı yıllarında, "Teşkilâtı Mahsusa" adına Almanya'ya (Berlin) gider. O, Millî Mücadele yıllarında verdiği vaazlarla halka kurtuluş umudu olur. Balıkesir'de Zağnos Paşa Camii'nde, Ankara'da Hacı Bayram Camii'nde ve Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde halka hitap eder.

Mehmet Âkif, Birinci Meclis'te Burdur Milletvekiliği yapar (1920-1923). Daha sonra Mısırlı Prens Abbas Halim Paşa'nın davetiyle Mısır'a giderek Hilvan'a yerleşir ve 1925-1936 arasında burada yaşar. Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen Âkif, Kur'an meâli ile de meşgul olur. Söylentilere göre Âkif, Kur'an-ı Kerim'in mealini tamamlamasına rağmen mealini teslim etmez. Mısır'da iken, siroza yakalanır. Bir süre, hava değişimi için Lübnan'a gider. 1936'da Antakya'ya gelir, fakat tekrar Mısır'a döner. Mısır'dan da Türkiye'ye döndüğünde ağır hastadır. Bir süre tedavi gören Mehmet Âkif Ersoy, 27 Aralık 1936'da vefat eder. "Millî Şair", ertesi gün Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilir³.

Mehmet Âkif Ersoy'un fikir dünyasının şekillenmesinde okuduğu okulların ve seyahatlerin etkisi olmakla beraber birçok eserin ve kişinin etkisi vardır.

2. Mehmet Âkif Ersoy'un Etkilendiği Kaynaklar ve Kişiler

a. Kur'an-ı Kerim ve Hadisler

Mehmet Âkif'in gerek hayatında gerekse eserlerinde beslendiği kaynakların başında Kur'an-ı Kerim ve Peygamber hadisleri gelir. Safahat'ta Kur'an-ı Kerim'de ayetlere ve Peygamber hadislerine göndermeler yapar. "Âkif gibi Kur'an'la iç içe yaşayan bir şairin

1 Düzdağ, M. Ertuğrul, "Mehmet Âkif Ersoy Hayatı ve Eserleri", *Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, Mart 2006, s. 5.

2 Mustafa Karabulut, *Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı*, Hiperyayın, İstanbul 2021, s. 24.

3 Karabulut, *a.g.e.*, s. 26.

sanatını bu ayetler karşısında nasıl temellendirdiği konusu, onun sanatını anlamak için yeni bir perspektif getirmektedir.”⁴ O, hayatının ve sanatının merkezinde Kur’an’ı yerleştirmiştir. Âkif, kişinin ilhamını Kur’an’dan alması gerektiğini ifade eder:

“Doğrudan doğruya Kur’ân’dan alıp ilhamı
Asrın idrâkine söyletmeliyiz İslâm’ı”⁵

Kur’an’ın rehberliğinde toplumdaki hastalıkların çarelerini arayan Âkif, kurtuluşun ancak Kur’an’a sarılmakla gerçekleşeceğini söyler. Ona göre Kur’an-ı Kerim’in prensiplerinden yola çıkılarak zafere ulaşılacaktır.

“İnmemiştir hele Kur’ân, şunu hakkıyla bilin:
Ne mezarlıkta okunmak, ne de fal bakmak için!”⁶

Mehmet Âkif, Kur’an’ın ruhundan ve buyruklarından uzaklaştığımız için bu felaketlerle karşılaştığımızı söyler. “Kur’an’ın toplumu ıslah eden prensiplerini tatbik etmeyen Müslüman, onu mezarlık kitabı, tefeül, muska veya mûsiki vasıtası haline getirmiştir”.⁷ Âkif, “maazallah, saltanat-ı Osmaniyeye’nin, hilafet-i İslâmiyye’nin devrilmesi, bütün cihan-ı imanı sarsacaktır”⁸ diyerek vatanın ve İslâmiyet’in içinde bulunduğu durumu ortaya koyar.

Âkif, Kur’an’dan hareketle kurtuluşun yolunu çizmeye, sorunlara çözüm yolları bulmaya çalışır⁹. Ona göre, milletimiz “Kur’an’ı Kerim’e sıkı sıkıya bağlı kaldıkça kurtuluşa ulaşacaktır.” Âkif, Kur’an-ı adeta yeni nazil olmuşçasına okumaya cehdetmiş, Kur’an’ın esas muhatabı sanki kendisi ve muasır toplumu olduğunu düşünmüş, ondan büyük bir feyz almıştır.¹⁰

Mehmet Âkif Ersoy, hayatının ve sanatının merkezine almaya çalıştığı Kur’an-ı Kerim’in mealini de yapmıştır. Diyanet İşleri Reisliği tarafından teklif edilen bu meal çalışmasının akibeti hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Âkif’in Diyanet İşleri ile yapılan mukaveleyi feshettiği ifade edilir. Buna rağmen onun çalışmasını sürdürdüğü bilinir. 1932 yılındaki Mısır ziyaretinde Mehmet Âkif ile görüşen Eşref Edib, bu hususu da gündeme getirir:

4 Mehmet Sümer, “Şuara Ayetleri Karşısında Mehmed Âkif”, *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Milli Birlik ve Bütünlük Sempozyumu, 12-14 Ekim 2011*, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 173.

5 Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, haz. Cemal Kurnaz vd., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996, s. 419.

6 *Safahat*, s. 199.

7 Suat Yıldırım, “Mehmed Âkif’in Kur’an Anlayışı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 8 (1988), s. 5.

8 Ersoy, Mehmed Âkif, “Nasrullah Kürsüsünde”, *Sebilürreşad*, XVIII/464, s. 256.

9 Karabulut, *a.g.e.*, s. 59.

10 Yıldırım, *a.g.m.*, s. 17.

“Mısır’da tercümeyle bitmiş gördükten sonra, o zaman Üstad’a dedim:

-Artık, elhamdülillah, tamam olmuş. Avdette ben bunu İstanbul’a götüreyim.
Güldü.

-Onu tamam oldu mu zannediyorsun? Onun üzerinde daha ne kadar işlemek
lazım! Çok noksanları var.”¹¹

b. Tahir Efendi

Âkif’in ilk etkilendiği en önemli kişilerden biri babası Tahir Efendi’dir. “Temiz Tahir Efendi, Fatih müderrislerinden olup Âkif’in geleceğinde çok önemli bir yere sahiptir.”¹² Mehmet Âkif, “O benim hem babam hem hocamdır. Ben ne öğrendimse babamdan öğrendim” diyerek babasının kendisi üzerindeki etkisinden söz eder. Âkif, “İbadetin vecdini, zevkini ve heyecanını abit ve zahit insanlar olan anne ve babasının vücut verdiği aile atmosferinde tadar.”¹³

c. Gazalî, Mevlâna ve Sa’dî

Gazalî ile Mevlâna, İslâm medeniyetinin yetiştirdiği mütefekkirlerdendir. “İslâm düşüncesinin klasik zamanlarını dolduran mütefekkirler içinde onun kendisini bulduğu ve sevdiği isimlerin başında Selçuklu Türklerinin vücut verdiği siyasi yapı içinde İslâm fikriyatının nasıl hazmedilebileceğinin müşahhas örneklerini sergileyen Gazali ile Mevlâna gelir.”¹⁴

Âkif, Süleymaniye Kürsüsü’nde verdiği vaazda şöyle der: “Hiç benim imanım ile Gazali’nin imanı bir olur mu? Elbette olmaz. Ben hazıra konmuşum, O hazret ise, ömrünü mücadele ile geçirmiş.”¹⁵

Mehmet Âkif, Mevlâna’nın ‘Mesnevi’sini ve ‘Divan-ı Kebir’ini severek okumuş ve onun büyük bir mütefekkir ve şair olduğunu söylemiştir.

Âkif’deki Sa’dî’nin etkisini Fevziye A. Tansel şöyle dile getirir: “Mehmet Âkif’in Sâdi’ye karşı duyduğu bu şahsî temayülde, yaşadığı devre hakim olan edebî cereyanların tesiri olduğu muhakkaktır... Servet-i Fünûncuların, Fransız şâirlerinin bu türlü yazılarını örnek alarak,

11 Eşref Edib, *Mehmed Âkif - Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, haz. Fahrettin Gün, Beyan Yayınları, İstanbul 2011, s. 142.

12 Karabulut, *a.g.e.*, s. 59.

13 Fatih M. Şeker, “Yerli Kalarak Modernleşmek: Mekteple Memleket Arasında Bir Mütefekkir ve Vaiz Olarak Âkif”, *Vefatının 75. Yılında Mehmet Âkif Ersoy*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, s. 114.

14 Şeker, *a.g.m.*, s. 117.

15 Ersoy, Mehmed Âkif, “Hutbe ve Mev’ıza-üçüncü mev’ıza”, *Sebilürreşad*, IX/2, 7 Şubat 1328, 14 Rebiülevvel 1331.

sosyal–manzum hikâyeler yazdıkları bu yıllarda, Mehmet Âkif, yaşadığı çevre, gördüğü tahsil, aldığı eğitim gereği, aynı hususiyetlerin, Sa’dî’nin hikâyelerinde de bulunduğunu sezmiştir. İşte bu yüzden, onun, Servet-i Fünûn’daki ilk yazılarını, Bedâyiü’l-Acem genel başlıklı, özellikle Sa’dî’nin Bûstân’ından yaptığı tercümelemler teşkil eder”¹⁶

d. Süleyman Nazif, Hasan Basri Çantay ve Diğerleri

Mehmet Âkif ile Süleyman Nazif arasında sıkı bir dostluk vardır. İkisinin tanışmaları 1908 yılına kadar uzanır. Her ikisi de prensiplerinden taviz vermeyen şahıslardır. Süleyman Nazif onun için, “Samim-i kalbinde hissetmediği hiçbir şey onun şiirlerine karışmamıştır. Her duyduğunu yazmamış, fakat her yazdığını mevcudiyet-i manevîyye ve maddîyyesini sarsacak surette duymuştur.” der¹⁷.

Hasan Basri Bey (Çantay), Âkif’in dostu ve dava arkadaşıdır. “1908 yılında Sırât-ı Müstakîm dergisinin yazıhanesinde başlayan tanışıklık, dönemin olağanüstü koşullarının etkisiyle bir dava arkadaşlığına ve samimi bir dostluğa dönüşür.”¹⁸ Çantay, Âkif’in vefatından sonra yazdığı Âkifnâme adlı bir eser kaleme alarak onun hatırasını yaşatmaya çalışır.

Neyzen Tevfik de Âkif’in sevdiği şahıslar arasındadır. Dünya görüşlerinde farklılık olsa da aralarında sıkı dostluk vardır. Şair, sanat anlayışında Lamartine’den de etkilenmiştir.

e. İslâmcılık Akımı

20. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu’nun yaşadığı felaketlerden kurtarılması için Osmanlılık, Türkçülük, Batıcılık ve İslâmcılık olmak üzere dört akım ön plana çıkar. Bu fikir akımlarından “İslâmcılık”, Müslüman devletlerin birlikte hareket etmesi anlayışını benimser.

Mehmet Âkif Ersoy, kurtuluşun ancak İslâm aleminin birlikte hareket etmesiyle gerçekleşeceğini savunur. “Şair, bu anlayışı benimseyenlerin bir kısmından farklı düşüncelere de sahiptir.”¹⁹ Âkif, çağdaşı olduğu çoğu İslâmcıdan üslup olarak farklıdır. O, birçok kişiden daha sert bir üslup kullanır. “Âkif, İslâmcılık düşüncesi içerisinde Cemâleddin Afgâni (1839-1897) ve onun öğrencisi Mısırlı Muhammed Abduh (1849-1905)’u belli bir süre fikir bakımından takip eder. Âkif, aslında İslâm milletlerinin birliği ve kalkınması fikirleri

16 Fevziye Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif’in Hayatı ve Eserleri*, İrfan Yayınları, İstanbul 1973, s. 10.

17 Süleyman Nazif, *Mehmed Âkif*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yay., İstanbul 1991, s. 27.

18 Zeliha Kapukaya, “Hasan Basri Çantay-Mehmet Akif Ersoy Dostluğu ve Akifnâme”, *Kırkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)*, yıl 1, sayı 1 (2016), s. 36.

19 Hasan Şen, “Mehmed Âkif Ersoy’un Düşüncelerinin Biyografik Analizi”, *Sosyoloji Dergisi*, sayı 34 (2016), s. 244.

bakımından bu iki isme yaklaşıp da onun bunların ne kadar ve nasıl etkisinde kaldığı tartışmaları devam etmektedir.”²⁰

Sezai Karakoç, Âkif'in bu iki isimle tamamen aynı düşüncede olmadığını, onun amacının İslâm'ın toplumda hakkıyla yaşanması olduğunu söyler²¹. Âkif, öncelikle herkesin İslâmi esaslara göre yaşaması gerektiğini belirtir. “O dinin teorik kısmı ile değil, pratik kısmı ile ilgilenmiş ve din ile toplumun karşılıklı etkileşimini ön plana alarak bazı tespitlerde bulunmuştur. Onun dine bakışı sadece kendisinin kurtuluşu değil İslâm ümmetinin kurtuluşuna yöneliktir.”²² Mehmet Âkif, ümmetin kurtuluşu için İslâm'a sıkıca sarılmak gerektiğini ifade eder.

Sonuç

İstiklal Marşımızın güftekarı Mehmet Âkif Ersoy'un fikir dünyasında birçok tesirden bahsetmek mümkündür. Onun etkilendiği kaynakların başında Kur'an-ı Kerim ve Peygamber hadisleri gelmektedir. Âkif, Kur'an'ı sanatının ve hayatının merkezine yerleştirmeyi amaç edinmiş ve bunu gerçekleştirmek için çaba harcamıştır. O, kişinin Kur'an'ın rehber olarak alması gerektiğini ifade eder. Onun etkilendiği kişiler arasında babası Tahir Efendi'nin yeri büyüktür. Âkif, onun için “O benim hem babam hem hocamdır, ne öğrendimse babamdan öğrendim” der. Mehmet Âkif Ersoy'un fikir dünyasında ve sanat anlayışında içinde İslâm dünyasının önemli isimlerinden Gazali, Mevlâna'nın eserlerinin önemli etkisi vardır. Âkif, Gazali için “Hiç benim imanım ile Gazali'nin imanı bir olur mu? Elbette olmaz. Ben hazıra konmuşum” diyerek Gazali'yi över. Ayrıca Mevlâna'nın ‘Mesnevi’sini ve ‘Divan-ı Kebir’ini severek okumuştur. Mehmet Âkif'in fikir dünyasının oluşumunda ve olgunlaşmasında Süleyman Nazif ve Hasan Basri Bey (Çantay)'in de büyük etkisi vardır. Âkif, ayrıca İslamcılık akımından ve Cemâleddin Afgâni ve Muhammed Abduh'tan da etkilenmiştir.

Kaynakça / References

- Düzdağ, M. Ertuğrul, “Mehmet Âkif Ersoy Hayatı ve Eserleri”, *Bilimin ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, yıl 7, sayı 73, Mart 2006.
- Ersoy, Mehmet Âkif, *Safahat*, haz. Cemal Kurnaz vd., Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.
- _____, “Hutbe ve Mev'ıza-üçüncü mev'ıza”, *Sebilürreşad*, IX/2, 7 Şubat 1328, 14 Rebiülevvel 1331.
- _____, “Nasrullah Kürsüsünde”, *Sebilürreşad*, XVIII/464, 25 T.sani (Kasım) 1920.
- Eşref Edib, *Mehmed Âkif - Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, haz. Fahrettin Gün, Beyan Yayınları, İstanbul 2011.
- Kapukaya, Zeliha, “Hasan Basri Çantay-Mehmet Akif Ersoy Dostluğu ve Akifnâme”, *Kırkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)*, yıl: 1, sayı: 1 (2016).

20 Karabulut, a.g.e., s. 62.

21 Sezai Karakoç, *Mehmed Âkif*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1996, s. 22-24.

22 Nurettin Topçu, *Mehmet Âkif*, Dergâh Yay., İstanbul 2006, s. 44.

- Karabulut, Mustafa, *Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı*, Hiperyayın, İstanbul 2021.
- Karakoç, Sezai, *Mehmed Âkif*, Diriliş Yayınları, İstanbul 1996.
- Süleyman Nazif, *Mehmed Âkif*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yay., İstanbul 1991
- Sümer, Mehmet, “Şuara Ayetleri Karşısında Mehmed Âkif”, *Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Milli Birlik ve Bütünlük Sempozyumu, 12-14 Ekim 2011*, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.
- Şeker, Fatih M., “Yerli Kalarak Modernleşmek: Mekteple Memleket Arasında Bir Mütefekkir ve Vaiz Olarak Âkif”, *Ve-fatunın 75. Yılında Mehmet Âkif Ersoy*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.
- Şen, Hasan, “Mehmed Âkif Ersoy’un Düşüncelerinin Biyografik Analizi”, *Sosyoloji Dergisi*, sayı 34 (2016).
- Tansel, Fevziye Abdullah, *Mehmet Âkif’in Hayatı ve Eserleri*, İrfan Yayınları, İstanbul 1973.
- Topçu, Nurettin, *Mehmet Âkif*, Dergâh Yay., İstanbul 2006.
- Yıldırım, Suat, “Mehmed Âkif’in Kur’an Anlayışı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 8 (1988).

